

Litteratur

CLEMENS JABLONER, THOMAS OLECHOWSKI och KLAUS ZELENY (red.), *Hans Kelsen in seiner Zeit* [Hans Kelsen och hans tid]. Schriftenreihe des Hans Kelsen-Instituts Band 40, MANZ'sche Verlags- und Universitätsbuchhandlung (Wien 2019), 385 s.

Band 40 innehåller sjuutton bidrag som belyser *dels* den historiska kontext i vilken Hans Kelsens verk har tillkommit, *dels* internationaliteten av detta verk.

Den första perioden av Kelsens liv (1881–1930) behandlas i sammanlagt åtta bidrag som tydliggör sambandet mellan Kelsens judiska bakgrund och hans karriär (och motgångar) vid den Juridiska fakulteten vid Wiens universitet. I detta sammanhang redovisas även vissa hittills okända personhistoriska fakta om Kelsen och hans familj. Författarna undersöker också Kelsens tid som praktiskt verksam jurist och hans insatser vid *k.u.k. Exportakademie*¹ under åren 1908–1918.

Kelsens praktiska erfarenheter under första världskriget (som referent i *k.u.k. Kriegsministerium*) och under Republiken Österrikes första år (som Karl Renners juridiska rådgivare i *Staatskanzlei*²) har påverkat såväl hans rättsteori ("läran om rättsordningens hierarkiska struktur") som hans syn på en författningsdomstols funktion.³ Under den aktuella perioden tillkom också två av hans huvudverk, nämligen *Hauptprobleme der Staatsrechtslehre, entwickelt aus der Lehre vom Rechtssatze* (1911) och *Allgemeine Staatslehre* (1925).

Mot slutet av 1920-talet började orosmolnen hopa sig vid den politiska horisonten. Detta framgår av uppsatsen om Kelsens tvist med Alexander von Hold-Ferneck, en tvist som genomsyrades av en ny, ideologiskt-politisk dimension som inte bådade gott: den vetenskapliga kontroversen skulle bli en förevändning för att oskadliggöra en ideologiskt obekvämlig kollega.

Den andra perioden (1930–1940) skulle bli den mest omvälvande i Kelsens liv: hans beslut 1930 att lämna Wien för gott⁴ var upptakten till en resa som skulle föra honom — över Köln, Genève och Prag — till slutstationen Berkeley, USA. Band 40 innehåller två studier som belyser Kelsens tid i Genève (1933–1936) respektive Prag (1936–1938).

Efter nazisternas maktövertagande i Tyskland 1933 fördriven från Köln, antog Kelsen ett erbjudande från *Institut Universitaire des Hautes Études Internationales* i Genève att undervisa i folkrätt. Hans treåriga vis-

¹ Idag Wirtschaftsuniversität Wien.

² Idag Bundeskanzleramt. Kelsens huvuduppgift i Staatskanzlei var att utarbeta ett förslag till en författning för Republiken Österrike. Han var samtidigt anställd (sedan juli 1919) som "ordentlicher Professor der Rechts- und Staatswissenschaften an der Universität Wien."

³ Den österrikiska författningsdomstolen [Verfassungsgerichtshof, inrättad 1919] var till stor del Kelsens verk.

⁴ Vid 1920-talets slut hade Kelsens situation i Wien blivit ohållbar, dels på grund av de inrikespolitiska händelserna kring "avpolitiseringsen" av författningsdomstolen, dels på grund av de antisemitiska hatbrotten som Kelsen och hans familj utsattes för.

telse i Genève var både produktiv⁵ och viktig för honom personligen.⁶ Han inspirerades av institutets allmänna folkrättsliga inriktning (Genève var säte för *Nationernas förbund*), och hans forskning skulle i fortsättningen vara inriktad på en ny tyngdpunkt: folkrätten.⁷

Medan Kelsen trivdes i Genève med sin undervisnings- och forskningsverksamhet, artade sig hans tid som professor vid *Deutsche Universität Prag* däremot till ett sorgligt (och inte ofarligt) gästspel. Hans kallelse till anställning som professor i Prag blev en politisk angelägenhet:⁸ de sudettyska studenterna protesterade mot att universitetet genom Kelsens utnämning degraderades till "en frizon [*Tummelplatz*] för riksfiendliga emigranter och judar",⁹ och även inom fakultetskollegiet fanns ett massivt motstånd mot honom, med hans före detta "mönsterelev" *Fritz Sander* i spetsen.¹⁰

Kelsen tillbringade sin sommaresemester 1938 i Genève och hade tänkt återvända till Prag, men den politiska utvecklingen satte stopp för dessa planer: den 1 oktober 1938 marscherade tyska trupper in i Sudetlandet. Kelsen var tvungen att stanna kvar i Genève, men inte ens där kunde han känna sig helt trygg. 1940 lämnade han Europa och gick i exil i USA.

Den tredje perioden av Kelsens liv (1940–1973) omfattar hans år i exil. Ett flertal uppsatser som avser dessa år belyser mindre kända aspekter av Kelsens vistelse i USA, såsom hans kontakter med US regeringskretsar under andra världskriget och hans insatser som expert och rådgivare (t.ex. för *Foreign Economic Administration* och för *Judge Advocate General*). Inom ramen av denna verksamhet avgav han yttranden över ett antal rättsliga frågor (bl.a. i samband med Nürnbergprocessen).¹¹

Förutom rätthistoriska och rätsteoretiska betraktelser rörande staternas kontinuitet och Kelsens ökända tes om *debellatio*, innehåller denna del av Band 40 också två uppsatser om Kelsens "latinamerikanska krets". Kelsen hade ett omfattande kontaktnät som inkluderade latinamerikanska jurister. Till skillnad från förhållandena i USA mottogs hans lära i Latinamerika med entusiasm: redan 1933 förelåg en delöversättning av den *Rena rättsläran* till spanska, och en fullständig översättning, försedd med ett förord av den argentinske juristen *Carlos Cossio*,¹² utkom 1941. Sedan dess har Kelsens lära i Latinamerika inte minskat i popularitet, och vid flera universitet är den *Rena rättsläran* en fast beståndsdel av juristprogrammet.

⁵ *Reine Rechtslehre* [Den rena rättsläran] utkom 1934 i sin första upplaga.

⁶ Institutet hade täta förbindelser med Rockefeller Foundation.

⁷ Kelsens studier i folkrätt kulminerade i boken *Peace Through Law* (1944).

⁸ Kelsens föreläsningar bojkottades av nationalsocialistiska studenter, fakulteten stängdes för fyra veckor på grund av våldsamheter, och efter återöppnandet var Kelsen tvungen att föreläsa under polisbevakning.

⁹ Citerat i uppsatsen av Thomas Olechowski/Jürgen Busch, *Hans Kelsen als Professor an der Deutschen Universität Prag*, s. 202 (anm:s övers.).

¹⁰ Sander stod en sudettysk nationalistisk studentgruppering nära. — De personliga och fakultetspolitiska aspekterna av kontroversen Kelsen-Sander har hittills negligerats i litteraturen.

¹¹ Kelsen hade inget större inflytande på bildandet av Förenta Nationerna 1945, men han skrev den (mycket uppskattade) första kommentaren till *The Charter of the United Nations* (Kelsen, *The Law of the United Nations*, 1950).

¹² Cossios interpretation av den *Rena rättsläran*, den s.k. Egologiska rättsläran, förkastades visserligen av Kelsen men torde ändå ha bidragit till att den *Rena rättsläran* blev känd och uppskattad i Latinamerika.

Band 40 av *Schriftenreihe* innehåller åtskilligt nytt och utgör således ett välkommet tillskott till den förefintliga Kelsen-litteraturen. Bokens titel är väl vald: uppsatserna (som håller hög nivå) presenteras kronologiskt efter sitt innehåll, och läsaren får på så vis en utmärkt överblick över Kelsen "in seiner Zeit". Inför en samling *Kelseniana* som den föreliggande finns det all anledning att se fram emot den sedan länge efterlängtrade Kelsen-biografen.

Uta Bindreiter